

Activitat física i esport en joves en risc: Educació en Valors

PEDRO JESÚS JIMÉNEZ MARTÍN

Doctor en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport. Professor de Models d'Intervenció i Tècniques de Recerca per a Educar en Valors mitjançant l'Activitat Física i l'Esport. Instituto Nacional de Educación Física. Universidad Politécnica de Madrid

LUIS JAVIER DURÁN GONZÁLEZ

Doctor en Ciències Polítiques i Sociologia. Professor de Valors Socials i Esport i Sociologia de l'Esport. Instituto Nacional de Educación Física. Universidad Politécnica de Madrid

Resum

En aquest article presentem i revisem els principals estudis i línies de treball que s'han estat realitzant per educar en valors joves en risc mitjançant l'activitat física i l'esport. Fem un recorregut a través de les característiques que defineixen aquest tipus de poblacions, els aspectes més importants a treballar en valors, els errors més comuns que s'han comès en els programes d'intervenció, i la necessitat de treballar des de la seva pròpia cultura i partir de la noció de models ecològics integrats.

Paraules clau

Joves en Risc, Educació en Valors, Activitat Física i Esport, Programes d'Intervenció.

Abstract

In this work we review and summarize the main studies and investigation lines currently carrying out for values education through physical activity and sport with at-risk youth. We shall go over the features that characterize this type of population, the main aspects for working in values, common mistakes committed in programs of values education, and the requirement of working from their own culture and starting from the notion of integrated ecological models.

Key words

At-risk Youth, Values Education, Physical Activity and Sport, Programs of Values Education.

Els nous col·lectius emergents dintre de l'educació física: "joves en risc"

Un dels reptes principals a què haurà de fer front l'Educació Física al nostre país amb l'entrada del segle XXI serà els nous col·lectius emergents que estan sorgint en la societat. Aquestes poblacions marginals, encara que sempre han existit al nostre entorn, no han atret l'atenció dels ciutadans, i és ara quan comença a exigir-hi solucions.

Formalment, solament han estat considerades com a poblacions especials, dintre de l'educació física, les persones amb minusvalideses o amb problemes de salut i les persones grans, i aquests, gràcies al major reconeixement que estan rebent en els últims anys per part de les autoritats, han millorat en les seves condicions de vida, el seu accés al món laboral i el gaudi de tots els seus drets constitucionals.

El veritable repte actual es troba en aquestes pobla-

cions emergents formades per immigrants, joves en risc, drogodependents... que són aquí i no gaudeixen de prou atenció pública i ciutadana. Poblacions on són urgents programes d'intervenció a tots els nivells per ajudar-les a enriquir de forma positiva la seva qualitat de vida i afavorir-ne la inserció en la societat.

Dintre d'aquests col·lectius emergents que estan sorgint reclama el nostre interès el constituït pels "joves en risc" (*youth at-risk*), també anomenats, en els diferents estudis, com a "joves desfavorits" (*undeserved youth*); "joves en inferioritat de condicions" (*disadvantaged youth*); "joves dels barris deprimits de la ciutat" (*inner-city youth*); "joves alienats" (*alienated youth*); "joves problemàtics" (*problem youth*); "joves conflictius" (*trouble youth*)... (Pitter i Andrews, 1997; Collingwood, 1997; Martinek, McLaughlin i Schiling, 1999; Jiménez 2000).

Es denominen 'en risc' perquè aquests joves es caracteritzen per viure en un entorn negatiu de pobresa i

marginació social, sota unes circumstàncies personals desfavorables, que poden conduir-los a caure en comportaments perjudicials i antisocials, com ara el consum de drogues i alcohol, comportaments violents i delictuosos, desequilibris mentals i emocionals, comportaments criminals, marginació i fracàs escolar, prostitució, embarassos no desitjats, problemes d'alimentació i mala salut, desenvolupament motor deficient, ansietat, depressió... (Collingwood, 1997; Lawson, 1997; Martinek i Hellison, 1998).

Aquests joves presenten una carència de recursos per poder desempallegar-se amb èxit en la vida i en l'entorn on viuen; aquesta manca de recursos inclou la falta d'habilitats de relació interpersonal i expectatives de futur, de valors constructius, com ara la responsabilitat (són incapaços de complir les seves obligacions i respectar les regles), el respecte (incapaços de respectar-se ells mateixos i els altres), i la disciplina (tenen dificultats serioses per fixar-se fites i planificar els esforços per aconseguir-les); mostren una manca de compromís i de predisposició a desenvolupar hàbits de vida saludables; una falta d'autoestima i d'oportunitats per al seu creixement social, cognitiu i emocional... i el pitjor és que, a més a més, mantenen la terrible creença que han estat abandonats per la societat (Collingwood, 1997; Lawson, 1997; Danish i Hellen, 1997; Martinek, 1997; Martinek i Hellison, 1998).

Si analitzem els problemes que afecten la joventut actual en general, aquesta definició abastaria un important segment de la població adolescent i no solament una minoria de joves dels barris marginals i deprimits de la ciutat. Els comportaments de risc poden generalitzar-se a tota la població (Collingwood, 1997; Lawson, 1997; Martinek i Hellison, 1998).

L'activitat física i l'esport com a àmbit ideal per a la prevenció

Com a conseqüència de l'escandalós augment actual en el nombre de joves desfavorits dintre de les grans ciutats, i dels nombrosos problemes socials que s'hi troben associats, en els últims 20 anys han sorgit arreu del món nombrosos programes d'intervenció on, a partir de l'activitat física i l'esport, s'intenta d'ajudar aquests joves. Dintre de les investigacions realitzades, el país que més nombre d'aportacions ofereix dintre d'aquest àmbit són els Estats Units.

La societat actual exigeix de l'activitat física i l'esport (com un dels factors més significatius associats a la salut), la seva contribució a la resolució de problemes com ara la integració de grups marginals, la prevenció i rehabilitació de drogodependents, la prevenció de comportaments delictuosos, violents... (Hellison, 1995).

En general, però, la població creu que les intervencions mitjançant l'activitat física i l'esport tenen exclusivament com a objectiu la millora de la salut, la condició física i la creació d'hàbits de vida saludable, pel que fa a l'ocupació positiva del temps lliure...; en canvi, no troben una relació amb el fet que puguin ajudar en la prevenció de comportaments antisocials.

L'activitat física i l'esport, planificats correctament, amb una metodologia específica i seguint la idea d'"educació" física centrada en la promoció de valors pot contribuir a la prevenció de comportaments antisocials i a la millora de la qualitat de vida i del benestar personal i social d'aquestes poblacions, i generar una alternativa positiva en les seves vides (Collingwood, 1997; Martinek i Hellison, 1997; Danish i Hellen, 1997).

En una revisió realitzada per Martinek i Hellison (1997) es mostra que existeixen nombrosos programes de prevenció realitzats a través de l'activitat física i l'esport amb joves en risc als Estats Units, on es confirmen els seus efectes positius, i que milloren: l'autoestima i l'autoconcepte (Collingwood, 1972; Doan i Schernan, 1987; Folkins i Sime, 1981), el sentiment de benestar (Collingwood, 1992; Collingwood i col., 1994; Norris i col., 1990), l'estabilitat emocional (Blumenthal i col., 1982; Folkins i Sime, 1981), l'interès escolar (Collingwood, 1994, 1996), les relacions familiars (Collingwood, 1972), la responsabilitat (Collingwood, 1996; Compagnone, 1985; DeBusk i Hellison, 1989), els nivells de destresa de vida (Collingwood, 1979), la percepció de l'estrès (Brown i Siegel, 1988)...

En l'àmbit de problemes més específics afavoreixen la reducció de comportaments violents i la seva reincidència (Collingwood i Englesjgerd, 1977; Collingwood i col., 1979; Collingwood i Genthner, 1980; Filyar i col., 1982; MacMahon i Gross, 1988), redueixen el consum de drogues i en propicien l'abstinència (Collingwood, 1992; 1996; Gary i Guthrie, 1982; Murphy i col., 1986; Palmer, 1994; Roming, 1978; Winnail i col., 1995); en la simptomatologia minven els comportaments nocius emocionals (Collingwood, 1992; Doyne i col., 1982; Kugler i col., 1994; Martinsen, 1990).

Una activitat física i esportiva planificada correc-

tament i centrada en l'educació en valors ajuda a millorar la qualitat de vida i el benestar personal i social d'aquests joves, i els proporciona beneficis, no solament de tipus físic, com la millora de la seva condició física, sovint deteriorada pels hàbits d'alcohol, tabac o drogues; també proporciona beneficis psicològics, tot disminuint l'estrès i l'ansietat i potenciant-ne l'autoestima i l'autocontrol emocional; produeix beneficis socials, perquè en desenvolupa l'habilitat de relació interpersonal i la seva capacitat de responsabilitzar-se dels seus actes; instaura hàbits vocacionals, perquè els crea una perspectiva de futur i millora la seva actitud cap al treball; possibilita finalitats recreatives; en poder integrar aquestes activitats dintre dels seus hàbits de vida, i personals, es potencien l'autonomia i l'autosuficiència (Martinek i Hellison, 1997; Jiménez, 2000).

El marc general en què es mouen tots els programes d'intervenció, seguint els treballs de Stielh (1993); Hellison (1995); Danish i Hellen (1997); Cutforth (1997); Goleman (1997); Miller, Bredemeier i Shields (1997); Collingwood (1997); Martinek i Hellison (1997, 1998); Parker, Kallusky i Hellison (1999); i Jiménez (2000) podem resumir-lo en cinc aspectes fonamentals:

- *El desenvolupament de la capacitat d'empatia en els joves.* La percepció i el compromís moral es troben relacionats íntimament amb la capacitat d'empatia, és a dir, la capacitat de percebre els interessos, desigs, necessitats i vulnerabilitat dels altres.
- *Potenciar la maduresa en el raonament moral.* És evident que la falta de maduresa de raonament moral contribueix, dintre d'una multitud de factors, al desenvolupament de patrons de comportament antisocial.
- *Orientació sobre la realització de les activitats.* Motivar aquests joves perquè participin en les activitats és fonamental i podem aconseguir-ho per dos camins: el desig de millorar una habilitat que després el seu interès i el repte de perfeccionar una habilitat que ja executaven en el passat.
- *Autonomia en les habilitats.* Per aconseguir-ho hem d'anar reduint la importància del professor i concedir més responsabilitats i protagonisme als alumnes.
- *Conscienciar-los sobre la importància del futur.* Les persones que no tenen expectatives del que volen fer amb les seves vides tenen més probabi-

litats de caure en comportaments de risc i, dissortadament, això és el que els passa a aquests joves en risc.

En resum, l'objectiu final que resta subjacent en qualsevol programa d'intervenció és potenciar la resistència d'aquests joves davant la situació que els envolta i oferir-los recursos per aconseguir-ho.

Com a exemple de l'enorme aportació que pot oferir l'activitat física i l'esport en la prevenció de violència, Pitter i Andrews (1997) indiquen que als Estats Units existeixen més de 26 programes d'intervenció a més de 30 ciutats, on s'utilitzen activitats esportives en la prevenció del crim i en la promoció de la seguretat pública. Entre ells podem destacar: "Inner City Gym" i "Midnight Gym" a Los Angeles; "City Streets Outreach Program" i "Kool Kids" a Phoenix; "Midnight Education and Sport League" a Washington; "Project Effort" a Greensboro; Carolina del Nord; el "Project Yes" a Washington; "Goal Program" i "Super Program" a Atlanta, Boston, Houston, Michigan, Los Angeles, Nova York...; i el Model de Donald Hellison que ha estat utilitzat amb èxit a Chicago, Denver, Portland, Seattle, Grand Forks... (Pitter i Andrews, 1997; Martinek i Hellison, 1998; Martinek, McLaughlin i Schilling, 1999).

Factors negatius que caracteritzen la cultura dels joves en risc

A l'hora de posar en pràctica qualsevol programa d'intervenció amb aquests joves és essencial conèixer un seguit de condicionants que ens trobarem.

Aquests joves es troben sotmesos a un seguit de condicions adverses que els han creat unes barreres físiques i psicològiques que dificulten qualsevol procés d'intervenció. Prendre consciència d'aquestes barreres i comprendre-les és fonamental a l'hora d'assegurar l'èxit dels programes (Collingwood, 1997; Martinek i Hellison, 1995).

Els factors negatius que caracteritzen la cultura d'aquests joves, seguint els treballs de McHugh (1995); Collingwood (1997); Martinek i Hellison (1997, 1998); i Martinek, McLaughlin i Schilling (1999) són:

Rebuig escolar

L'educació tradicional ha fracassat amb aquests joves, que pensen que l'escola no és per a ells. En la seva

recerca d'identitat i propòsit troben pocs beneficis a adoptar els valors i comportaments associats a la cultura escolar, i la rebutgen.

A la seva vida hi domina la filosofia del carrer i veuen que no encaixen enlloc. El normal per a ells és saltar-se classes, no fer els deures, no prestar atenció al professor, afiliar-se a colles de barri... Si a tot plegat hi afegim la falta d'implicació familiar i les baixes expectatives que en tenen els professors, es fa summentament difícil la consecució d'objectius acadèmics. (Lamentablement, trobem moltes vegades que l'atractiu cap a l'escola és menor que assolir poder sobre el veïnat i accedir als diners, sovint a través del tràfic de drogues i d'altres formes delictives.)

Conflicte de valors

La violència i les situacions de risc són un problema comú que afecta aquests joves en la seva vida diària. Com a conseqüència, els pares els ensenyen des de petits a “*ser forts i durs*” per sobreviure, de manera que la vigilància i la reacció violenta són estratègies que aprenen de seguida. La força que té “*el carrer*” en les seves vides és tan important que no podem oblidar-ho.

Això provoca una situació de conflicte en els xicots, en veure que la majoria de vegades els valors que tractem d'ensenyar-los són contraris als valors que han après al barri o a casa seva. Per això, intentar d'aconseguir que aquests alumnes respectin els companys és un camí difícil, perquè ser conflictiu és la forma de viure per a la majoria d'aquests adolescents.

Desestructuració familiar

Aquests joves han nascut, fruit de l'atzar, en famílies desestructurades, on experimenten quotidianament maltractaments físics i psíquics d'aïllament, abús, humiliació, crueltat, indiferència, abandonament, conflicte, violència... i pateixen situacions com l'alcoholisme o la drogoaddicció dels pares, la prostitució de les mares, l'empresonament dels pares...

Els aprenentatges realitzats a la infància a través de la nostra relació familiar poden arribar a determinar el curs d'una vida i aquest aprenentatge no només es troba influït per allò que els pares diuen o fan als seus fills, sinó també pels models que ofereixen a l'hora de fer front a les seves emocions i problemes, la relació que s'estableix entre marit i muller...

Com a conseqüència de la trista realitat familiar en

què viuen, apareixen les famoses *bandes de carrer*. La banda constitueix una nova família que els aporta seguretat, identitat i estabilitat a les “*zones de guerra*” on viuen. Però és un marc on aprenen que la violència, la delinqüència i els comportaments afins són l'únic camí per sobreviure al carrer...

Por a prendre decisions

Tots els nens esperen de rebre el guiatge dels adults per poder comprendre el món que els envolta i, a través de la seva interacció, maduren intel·lectualment i desenvolupen la seva capacitat per resoldre els problemes. Però els pares d'aquests joves tenen tants problemes en les seves vides que no poden oferir o s'obliden d'oferir aquest suport familiar. Com a conseqüència, es produeix una manca de desenvolupament en la capacitat per a la presa de decisions, normalment se senten incapaços de fer res, de manera que s'ensorren fàcilment.

Per pal·liar aquest sentiment d'incapacitat (“no puc”), cal: recolzar-los constantment i animar-los a realitzar eleccions i prendre decisions senzilles, però que mostrin que per a nosaltres també són importants (venir a classe, participar...); ensenyar-los la relació entre esforç i èxit, tot remarquant que quan una cosa no surt és perquè els ha faltat treball i dedicació; centrar la seva atenció en el que volen que s'esdeingui més que no pas en allò que no volen i ensenyar-los que més important que els fets que passen és com hi responen.

Errors més comuns trobats en l'aplicació de programes d'intervenció

Un altre aspecte fonamental que hem de conèixer a l'hora de treballar amb aquestes poblacions són els principals errors que s'han produït en l'aplicació dels programes d'intervenció i que hauríem d'evitar si volem assegurar més èxit i eficàcia a la nostra actuació.

Seguint els treballs de Goleman (1997); Martinek i Hellison (1997); Lawson (1997); Martinek, McLaughlin i Schilling (1999), podem dir que, des d'un punt de vista general, no van funcionar els programes que:

- “*Culpaven la víctima*”, és a dir, que indirectament veien aquests joves com els responsables de tots els problemes socials que es donen a la ciutat, en comptes de culpar les deficiències del sistema: escoles i serveis socials ineficaços, mínimes oportunitats...

tunitats econòmiques, falta d'implicació política... És més convenient que, en lloc de veure aquests joves com a problemes a tractar, se'ls identifiqui com a recursos a desenvolupar.

- Han fracassat els que se centraven més en les diferències i debilitats que pateixen aquests joves en comptes de tractar de potenciar la construcció dels seus punts forts i les seves possibilitats...
- Han fracassat els programes que buscaven d'eliminar els seus comportaments desviats, sense tenir en compte, però, la realitat i la cultura on es desenvolupen aquests joves, i que han plantejat com a objectius valors que corresponen a una *família blanca de classe mitjana*.
- Els programes que es plantejaven simplement com a activitats d'esbarjo i de lleure sense cap treball de reflexió al darrere.
- Els que no han tingut en compte que la simple informació no és suficient. Per exemple, no n'hi ha prou de saber què és la violència i quins en són els efectes. Hem d'ensenyar alternatives i fer servir estratègies que obliguin a la participació activa dels subjectes i reforcin diàriament els aspectes teòrics que volem transmetre.
- Un altre gran problema és que moltes campanyes de prevenció arriben massa tard, quan la situació ja és força problemàtica i ha arrelat en tota la vida dels joves.

A tots aquests errors hi hem d'afegir un seguit de factors que dificulten el desenvolupament dels programes, com ho és el fet que el treball que realitzen els educadors amb aquest tipus de poblacions, a més a més que acostuma a fer-se normalment des de l'anonimat i l'aïllament sense obtenir, la majoria de les vegades, el reconeixement públic que es mereix, és un treball que no està ben remunerat i es troba mancat de suport institucional; en aquesta tasca els incentius i els premis són insuficients i sovint falta preparació i informació específica per intervenir.

Els joves resistents

Dintre de les investigacions més recents s'ha descobert que per poder actuar amb èxit cal tenir sempre present la cultura que envolta aquests joves. Tradicionalment, quan s'han aplicat programes d'intervenció amb aquestes poblacions no s'ha tingut en compte la veritable cultura en què es troben immersos aquests nois, de ma-

nera que es plantejaven objectius que tenien com a punt de referència la població normalitzada.

Uns dels avenços més importants dintre de les investigacions amb joves desfavorits, relacionat estretament amb la idea anterior, i que ha suposat un nou punt de partida en els programes d'intervenció mitjançant l'activitat física i l'esport, és l'anàlisi dels anomenats *joves resistents*.

Joves resistents són els joves que dins la població desfavorida tenen la capacitat de superar i remuntar amb èxit les dificultats que afecten les seves vides, i que mostren un gran valor d'autocontrol i responsabilitat. Joves que "*s'ho han treballat*" per superar les disfuncionalitats educatives, econòmiques, de salut i aïllament social creats per la pobresa on viuen (Martinek i Hellison, 1997).

Dins del grup es troben representats per les persones que, encara que pateixen la mateixa situació deprimida que la resta de la classe, donen suport als altres companys, els motiven per realitzar una activitat, ens ajuden voluntàriament a recollir o col·locar el material, proposen activitats... Aquests models positius poden convertir-se en referències molt valuoses per als altres, en veure que algú que està en la seva mateixa situació ha optat per altres valors i que, per tant, ells també poden fer-ho.

L'estudi d'aquests joves resistents ens permet de mantenir-nos dintre de les possibilitats reals que podem assolir dins la seva cultura marginal, ens permet conèixer els objectius que veritablement podem perseguir i les possibles actituds positives que poden desenvolupar dins del seu entorn (Martinek i Hellison, 1997).

D'aquesta forma, el centre d'atenció en els programes d'intervenció s'ha traslladat a l'anàlisi dels aspectes personals que caracteritzen aquests joves, amb la idea que si potenciem aquests valors en la resta dels seus companys podrem millorar també la seva resistència i oferir-los recursos vàlids d'actuació (Martinek i Hellison, 1997).

Les característiques principals que han definit els autors en relació amb aquests joves són (Martinek i Hellison, 1997; Martinek, McLaughlin i Schilling, 1999):

Competència social

Aquests joves aconsegueixen una resposta positiva dels altres perquè són flexibles, comunicatius, tenen empatia, capacitat per negociar en els conflictes, bon sentit de l'humor...

Autonomia

Aquests joves tenen una capacitat per distanciar-se dels conflictes que els permet de desvincular-se dels problemes familiars i vèncer la pressió de grup que exerceixen les colles del barri.

Tenen una gran autonomia per desconnectar-se en un moment donat del seu entorn i realitzar activitats positives, que afavoreixen el seu desenvolupament personal i els permeten de passar-s'ho bé amb els amics (visitar museus, anar a la piscina, a partits de bàsquet...).

Optimisme i esperança

Els joves resistents disposen d'un sòlid optimisme que els ajuda a resistir, a proposar-se fites i a pensar que existeix un futur per a ells.

Aquests joves són capaços d'aplicar solucions alternatives als seus problemes, saben utilitzar recursos externs per recolzar-se i entenen que els retards són temporals, alhora que relacionen esforç i èxit, de manera que si una cosa no surt bé pensen que és perquè cal treballar-hi més i no pas perquè "no serveixen per a res".

Aspectes fonamentals que treballar amb aquestes poblacions

Els dos aspectes més importants que afecten aquest tipus de poblacions i que han donat lloc a la pràctica totalitat dels programes d'intervenció i rehabilitació des del camp de l'educació física són el concepte de *salut i intel·ligència emocional*.

En aquests joves, les actituds cap a la salut són desfavorables, perquè a causa de les condicions socials i familiars específiques que pateixen desenvolupen hàbits de vida poc saludables, que inclouen una mala alimentació i higiene; tabac, alcohol i drogues...

Treballar el concepte salut significa abastar tots els factors socioculturals que envolten l'individu per tal de crear un estil de vida saludable que afavoreixi el benestar personal i social i la qualitat de vida de la persona, i això significa no solament el dret a l'educació, al treball, a l'habitatge... sinó també a l'autonomia, la igualtat d'oportunitats i la possibilitat d'autorealitzar-se en un medi lliure de barreres i obstacles.

Encara que la millora de la salut a través de l'activitat física i l'esport és molt coneguda i acceptada per la societat en general i, doncs, és positiva, un altre factor molt important que hem de treballar i del qual la societat encara no ha pres consciència és la promoció de valors

i el canvi positiu d'actituds en els alumnes mitjançant l'activitat física i l'esport.

Aquí entrem en el segon aspecte que s'està treballant en els models d'intervenció: el desenvolupament de la intel·ligència emocional dels alumnes. Les emocions tenen un paper tan important en les nostres vides que totes les decisions i accions que emprenem depenen tant o més dels nostres sentiments que dels pensaments.

La intel·ligència emocional suposa: conèixer-se un mateix, reconèixer les pròpies emocions quan apareixen i adonar-se d'allò que realment un desitja, capacitat per controlar aquestes emocions, recuperar-se com més aviat millor de la seva influència, capacitat per motivar-se un mateix en la consecució d'objectius, reconeixement de les emocions alienes o empatia i control de les relacions, de la competència o de la incompetència social (Goleman, 1997).

A hores d'ara, les dues actituds morals més urgents que es necessiten en la nostra societat en general i en específic en aquestes poblacions, per fer front a una intel·ligència emocional són: l'autocontrol de les reaccions emocionals i l'empatia, com l'habilitat per comprendre les emocions dels altres (Goleman, 1997; Jiménez, 2000).

Importància d'actuar amb la idea de models ecològics

Malgrat haver exposat anteriorment els nombrosos beneficis que pot aportar l'activitat física i l'esport per als joves en risc i haver ressaltat els aspectes més importants a treballar amb aquestes poblacions, hem de tenir sempre present que l'educació física per si sola no és la solució que resoldrà tots els problemes, només és un aspecte que necessita d'una intervenció global on s'impliquin tots els factors que envolten aquests joves (Hellison, 1995; Gutiérrez, 1995).

Però encara que sigui veritat que els programes d'intervenció que s'estan aplicant a través de l'activitat física i l'esport són incapaços de canviar les condicions de pobresa i la falta d'oportunitats i de mitjans que envolten aquests joves, sí que són positius perquè els ofereixen estratègies personals perquè sàpiguen enfrontar-se amb èxit a aquests desafiaments i potencien una perspectiva de futur en les seves vides. La nostra tasca és sembrar llavors que amb el temps donaran els seus fruits (Martinek, McLaughlin i Schilling, 1999).

A partir dels treballs d'Hellison (1995); Gutiérrez (1995); Goleman (1997); Lawson (1997); Collingwood

(1997); Martinek i Hellison (1997); Danish i Hellen (1997); Parker, Kallusky i Hellison (1999), Martinek, McLaughlin i Schilling (1999); Jiménez (2000) podem definir un seguit de factors que cal tenir en compte a l'hora d'efectuar intervencions per tal d'actuar de forma més global:

- Un aspecte essencial a treballar, però molt difícil d'aconseguir amb aquestes poblacions, a causa de l'especial situació que pateixen, és la implicació familiar.
- També és important la connexió amb els serveis o programes socials que s'estiguin desenvolupant a nivell local o a la ciutat, tot oferint un programa complementari i sense donar la impressió de voler competir amb ells o desestimar-los.
- Un altre punt fonamental a tenir en compte és l'acostament i la connexió amb la gent que viu al barri on es treballarà i també caldria tenir en compte els negocis de la zona per recolzar els programes.
- La implicació de la universitat per tal de crear en els futurs ciutadans una consciència de suport a aquests col·lectius també és important.
- Finalment, ens agradaria destacar la necessitat d'aconseguir la implicació estatal en: la lluita contra la pobresa i l'exclusió; la planificació familiar amb programes de prevenció per minimitzar els embarassos no desitjats en adolescents; el desenvolupament de campanyes eficaces per a la prevenció de l'alcohol, les drogues, la delinqüència, la violència...; la millora en l'oportunitat d'ocupació i el dret a un habitatge digne; la igualtat d'oportunitats i el repartiment de béns; la formació de professionals...

Bibliografia

Collingwood, T. (1997). Providing Physical Fitness Programs to At-risk Youth. *Quest*, 49, pàg. 67-84.
Cutforth, N. (1997). What's worth doing: reflections on an af-

- ter-school program in a Denver elementary school". *Quest*, 49, pàg. 130-139.
- Danish, S i Hellen, V. (1997). New roles for sport psychologist: teaching life skills through sport to at-risk youth, *Quest*, 49, pàg. 100-113.
- DeBusk M. i Hellison, D. (1989). "Implementing a physical education self-responsibility model for delinquency prone youth", *Journal of Teaching Physical Education*, 8(2), pàg. 104-112.
- Goleman, D. (1997). *Inteligencia Emocional*. Barcelona: Kairos.
- Gutiérrez Sanmartin, M. (1995). *Los valores sociales y el deporte. La actividad física y el deporte como transmisores de valores sociales y personales*. Madrid: Gymnos.
- Hellison, D. (1995). *Teaching responsibility through physical activity*. Champaign, IL.: Human Kinetics.
- Jiménez Martín, P. (2000). *Modelo de Intervención para educar en valores a jóvenes en riesgo a través de la actividad física y el deporte*. Tesis Doctoral, Universidad Politécnica de Madrid. Departamento de Física e Instalaciones aplicadas a la Edificación, al Medio Ambiente y al Urbanismo, 13 de noviembre.
- Lawson, H. (1997). What we know about undeserved youth. Children in crisis, the helping professions, and the social responsibilities of universities. *Quest*, 49, pàg. 8-33.
- Martinek, T. (1997). Serving underserved youth through physical activity, *Quest* 49, pàg. 3-7
- Martinek, T. i Hellison, D. (1997). Fostering resiliency in underserved youth through physical activity. *Quest*, 49, pàg. 34-39.
- (1998). Values and Goal-Setting with underserved youth, *JOPERD*, 69(7), pàg. 47-52.
- Martinek, T; McLaughlin, D i Schilling, T. (1999). Project Effort: Teaching responsibility beyond the gym. *JOPERD*, 70 (6), (1999), pàg. 59-65.
- McHugh, E. (1995). Going "Beyond the physical": social skills and physical education. *JOPERD*, 66 (4), pàg. 18-21.
- Miller, S.; Bredemeier, B. i Shields, D. (1997). Sociomoral education through physical education with at-risk youth; *Quest*, 49, pàg. 114-129.
- Parker, M.; Kallusky, J. i Hellison, D. (1999). High impact, low risk: ten strategies to teach responsibility. *JOPERD*, 70 (2), pàg. 26-28.
- Pitter, R. i Andrews, D. Serving America's Underserved Youth: Reflections on Sport and Recreation in an Emerging Social Problems Industry, *Quest*, 49, (1997), pàg. 85-99.
- Stield, J. Becoming Responsible -Theoretical and Practical Considerations, *JOPERD*, 64 (5), pàg. 38-40; pàg. 57-59; pàg. 70-71.